

Συνταγματική η απαγόρευση επιστροφής των παράνομων πανωτοκίων;

Με την 1780/2005 απόφασή του το Α' Πολιτικό Τμήμα του Αρείου Πάγου, έκρινε τη διάταξη του άρθρου 30 παρ. 2 του Ν 2789/2000 συνταγματική και κατέληξε ότι δεν είναι δυνατή η επιστροφή των πανωτοκίων που είχαν καταβληθεί στις Τράπεζες από δανειολήπτες και οφειλέτες αλληλόχρεων λογαριασμών, για οποιονδήποτε λόγο και αιτία. Η απόφαση αυτή διαφοροποιείται από τη μέχρι τώρα νομολογία - των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων δικαστηρίων - η οποία έκρινε σταθερά την εν λόγω διάταξη αντισυνταγματική.

Μάνθα Βαρελά, Δικηγόρος, Μ.Δ.

Με την υπ' αριθμ. 1780/2005 απόφασή του το Α' Πολιτικό Τμήμα του Αρείου Πάγου έκρινε ότι η ρύθμιση του άρθρου 30 παρ. 2 εδάφ. Β' του Ν 2789/2000, η οποία αφορά στο ανώτατο ύψος ανατοκισμού των δανειακών συμβάσεων που έκλεισαν οριστικά και η οποία ορίζει, ότι «καταβληθέντα οποτεδήποτε ποσά, ανεξαρτήτως ύψους από τους οφειλέτες ή τρίτους, είτε εκουσίως, είτε κατόπιν συμφωνίας ή οποιασδήποτε ρύθμισης, είτε συνεπεία διαδικασιών ατομικής ή συλλογικής εκτέλεσης, δεν αναζητούνται σε καμία περίπτωση και για καμία αιτία», δεν αντίκειται στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και τα άρθρα 2 παρ. 1 και 17 παρ. 2 του Συντάγματος. Υπενθυμίζεται, ότι με την παρ. 1 του άρθρου 30 του Ν 2789/2000 ορίζεται, με διάφορους κατά περίπτωση μαθηματικούς τύπους, το ανώτατο όριο που μπορεί να φτάσει η νόμιμη οφειλή σε πιστωτικά ιδρύματα από συμβάσεις δανείων και αλληλόχρεων λογαριασμών, που έχουν κλείσει οριστικά, προβλέπεται, όμως, με την εν λόγω δεύτερη παράγραφο, ότι σε περίπτωση που ο οφειλέτης έχει καταβάλει πλέον των ορίων αυτών για οποιονδήποτε λόγο και αιτία, δεν υπάρχει αξίωση επιστροφής των χρημάτων του. Στηρίζοντας τη συνταγματικότητα της διάταξης αυτής, το αναιρετικό δικαστήριο δέχθηκε ότι τα καταβληθέντα ποσά καθ' υπέρβαση των ποσοτικών ορίων της παρ. 1 του άρθρου 30, είχαν εξέλθει νομίμως της περιουσίας του καταβάλλοντος κατά τη δημοσίευση του Ν 2789/2000 και δεν αποτελούσαν

πλέον περιουσιακό του στοιχείο ή κεκτημένο «οικονομικό συμφέρον» αυτού και ότι συνεπώς ο νομοθέτης αποκλείοντας την αναζητήσή τους, δεν παραβιάζει τους προαναφερθέντες υπέρτερους αξίας κανόνες.

Η ανωτέρω διάταξη είχε κριθεί από το σύνολο σχεδόν της προηγηθείσας νομολογίας των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων δικαστηρίων αντισυνταγματική, ως αντιβαίνουσα ακριβώς στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, το οποίο κυρώθηκε (μαζί με τη Σύμβαση) με το ΝΔ 53/1974 και έχει, σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος, αυξημένη ισχύ έναντι των κοινών νόμων, και στο άρθρο 17 παρ. 2 και 2 παρ. 1 του Συντάγματος, καθώς συνιστούσε παράνομη αποστέρηση της ιδιοκτησίας των δανειοληπτών¹. Η προηγηθείσα αυτή νομολογία αποτέλεσε συστηματική ενότητα και λογική απόρροια της υπ' αριθμ. 40/1998 απόφασης της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου², κατά την οποία στην έννοια της περιουσίας περιλαμβάνονται όχι μόνο τα εμπράγματα δικαιώματα, αλλά και όλα τα δικαιώματα «οικονομικής φύσεως» και τα κεκτημένα «οικονομικά συμφέροντα», οπότε καλύπτονται τα ενοχικά περιουσιακά δικαιώματα και ειδικότερα οι απαιτήσεις, όπως οι αξιώσεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού είτε αναγνωρισμένες με δικαστική ή διαιτητική απόφαση, είτε απλώς γεννημένες κατά το εθνικό δίκαιο, εφόσον υπάρχει νόμιμη προσδοκία, με βάση το ισχύον, έως την προσφυγή στο δικαστήριο, δίκαιο, ότι μπορούν να ικανοποιηθούν δικαστικά.

Ειδικότερα, η αντισυνταγματικότητα της παρ. 2 του άρθρου 30 του Ν 2789/2000 είχε διαπιστωθεί σε υποθέσεις παράνομου και υπέρμετρου ανατοκισμού από πιστωτικά ιδρύματα δανειακών συμβάσεων ή αλληλόχρεων λογαριασμών, ελλείψει ειδικής συμφωνίας περί ανατοκισμού στις συμβάσεις αυτές. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις και με βάση την κρατούσα πλέον νομολογία του Αρείου Πάγου, η οποία περιόρισε την ισχύ της απόφασης 289/30.10.1980 της Νομισματικής Επιτροπής (ΦΕΚ Α' 269/27.11.1980), είχε κριθεί ότι η ευχέρεια που δίνεται στα πιστωτικά ιδρύματα να αποκλίνουν από τις χρονικές και διαδικαστικές προϋποθέσεις των άρθρων 296 ΑΚ, 110 και 111 παρ. 2 ΕισΝΑΚ και να υπολογίζουν λογιστικώς τόκους επί των καθυστερούμενων τόκων από της πρώτης ημέρας της καθυστέρησής τους για συμβάσεις που καταρτίστηκαν από την έναρξη ισχύος της ανωτέρω απόφασης της Ν.Ε. μέχρι την έναρξη ισχύος του Ν 2601/1998, προϋποθέτει ότι στις συμβάσεις αυτές περιλαμβανόταν ειδική συμφωνία με τον οφειλέτη για τη δυνατότητα των Τραπεζικών ιδρυμάτων να ανατοκίζουν³. Εφόσον δεν υπήρχε τέτοια συμφωνία, ο εκτοκισμός έπρεπε να γίνει σύμφωνα με τις προαναφερθείσες διατάξεις αναγκαστικού δικαίου του ΑΚ και συνεπώς, κάθε καταβολή του οφειλέτη προς την Τράπεζα, που αφορούσε τόκους τόκων που καταλογίσθηκαν, χωρίς συμφωνία⁴ και χωρίς να τηρηθούν οι αστικές διατάξεις περί ανατοκισμού, μπορούσε να αναζητηθεί, ως αχρεωστήτως καταβληθείσα, με βάση το αρ-

θρο 904 ΑΚ, αξίωση που συνεπώς δεν μπορούσε να καταργηθεί με την παρ. 2 του άρθρου 30 του Ν 2789/2000, η οποία κρίνεται για το λόγο αυτό αντισυνταγματική⁵.

Αντίθετα, η υπ' αριθμ. 1780/2005 απόφαση του Αρείου Πάγου, με μία γενική διατύπωση, κρίνοντας περίπτωση παράνομου ανατοκισμού σε σύμβαση που είχε συναφθεί στο προαναφερθέν κρίσιμο διάστημα παραβλέπει, ότι μία γεγεννημένη πριν από την έναρξη του ανωτέρω νόμου ενοχική αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού, λόγω παράνομου ανατοκισμού από την Τράπεζα ελλείπει ειδικής συμφωνίας με τον οφειλέτη κατά τα ανωτέρω εκτεθέντα, αποτελούσε κεκτημένο οικονομικό του συμφέρον, καθώς τα ποσά αυτά δεν είχαν εξέλθει νόμιμα από την περιουσία του⁶. Πιο απλά, εφόσον ένας δανειολήπτης χρεώθηκε με παράνομο ανατοκισμό ελλείπει ειδικής συμφωνίας στη σύμβασή του και χωρίς την τήρηση των προϋποθέσεων του ΑΚ, είχε από τη στιγμή της καταβολής των παράνομων αυτών πανωτοκίων γεγεννημένη αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού, με βάση τις ισχύουσες διατάξεις του άρθρου 904 ΑΚ, σε συνδυασμό με τις ΑΚ 294 και 296, αξίωση που καταργήθηκε με την παρ. 2 του άρθρου 30 του Ν 2789/2000⁷. Μέτρο κρίσης της συνολικής νόμιμης οφειλής του μέχρι την έναρξη ισχύος του Ν 2789/2000 θα ήταν οι διατάξεις περί των νόμιμων τόκων υπερημερίας σύμφωνα με τις εκάστοτε ΠΔ/ΤΕ, ενώ μετά την έναρξη ισχύος του Ν 2789/2000 τα ποσά που αναφέρει η πρώτη παράγραφος του άρθρου 30, ως μεταγενέστερα τροποποιήθηκε, η οποία και θεσπίζει τα ανώτατα όρια του νόμιμου ανατοκισμού, συμπληρώνοντας τις προαναφερθείσες διατάξεις του ΑΚ, και παρέχει για το ληφθέν ποσό μέχρι τα όρια της παρ. 1 εκ του νόμου αιτία διατήρησης του πλουτισμού για τις Τράπεζες⁸. Ωστόσο, το υπερβάλλον της παρ. 1 καταβληθέν ποσό είναι αναμφίβολα αποδοτέο και συνεπώς θα έπρεπε να κριθεί η παρ. 2 του άρθρου 30 του Ν 2789/2000 αντισυνταγματική, καθώς καταργεί και προσβάλλει μία μέχρι την έναρξη ισχύος του νόμου γεγεννημένη αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού, η οποία δεν στηρίζεται στον ίδιο νόμο, αλλά στις προγενέστερες και μέχρι την έναρξη ισχύος του κρατούσες διατάξεις αναγκαστικού δικαίου, οι οποίες και απαγόρευαν τον παράνομο ανατοκισμό (ΑΚ 294, 296, ΕισΝΑΚ 111, 112)⁹.

Συνεπώς, ο πλουτισμός των Τραπεζών καθ' υπέρβαση του νόμιμου ορίου του Ν 2789/2000 έπρεπε να κριθεί αποδοτέος και η διά του νόμου αυτού απόσβεσή του ανεπίτρεπτη ως προσβάλλουσα εφεξής το συνταγματικώς προστατευόμενο δικαίωμα της ιδιοκτησίας¹⁰.

Το διατακτικό της υπ' αριθμ. 1780/2005 απόφασης του Αρείου Πάγου, ωστόσο, είναι ορθό για τις περιπτώσεις εκείνες, όπου η αξίωση για το υπερβάλλον γεννάται το πρώτον με το Ν 2789/2000, δηλαδή τις περιπτώσεις εκείνες όπου ο πραγματοποιηθείς ανατοκισμός κατά συχνότητα και ποσότητα ήταν νόμιμος, περιορίστηκε όμως η οφειλή των δανειοληπτών με την παρ. 1 του άρθρου 30 του Ν 2789/2000, οπότε και μέχρι την έναρξη ισχύος του τα ποσά είχαν εξέλθει νομίμως της περιουσίας τους και δεν μπορούσαν με το ισχύον δίκαιο να αναζητηθούν. Στην εξέλιξη της νομολογίας του ανώτατου δικαστηρίου, το οποίο και μέχρι τις υπ' αριθμ. 8/1998 και 9/1998 αποφάσεις της Ολομέλειάς του είχε δικαστεί επανειλημμένα για τη νομιμότητα του ανατοκισμού από τα πιστωτικά ιδρύματα, απομένει να αποκρυσταλλώσει ορθά και σε σύμψη με την υπ' αριθμ. 40/1998 απόφαση της Ολομέλειας και τις υπερνομοθετικές διατάξεις, τις περιπτώσεις εκείνες, όπου οι δανειολήπτες, οι οποίοι σε αρκετές περιπτώσεις έχουν αποδώσει δάνεια και οφειλές τους στα πιστωτικά ιδρύματα στο δεκαπλάσιο, μπορούν να διεκδικήσουν τη συνταγματικώς προστατευόμενη ιδιοκτησία τους.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- Εφαθ 3365/2003, δημοσιευμένη στο dsanet, Εφθρ 143/2004, ΔΕΕ 2005, 689, ΕφΛαρ 53/2005, ΝοΒ 2005, 1128, ΜΠρΗρ 297/2004, δημοσιευμένη στο dsanet.
- Αρμ 1999, 412.
- ΑΠ Ολ 8/1998, ΝοΒ 1998, 496, ΑΠ Ολ 9/1998, Δ 1999, 236, ΑΠ 438/1999, ΑΠ 252/2000, ΑΠ 1119/2002, ΠΠρΑθ 6537/2001, όλες δημοσιευμένες στο www.dsanet.gr, Γ. Σχινά, Η ρύθμιση του ανατοκισμού διαχρονικώς, ΝοΒ 2000, 1705, Απ. Γεωργιάδη, Μ. Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικς, Κατ' άρθρον ερμηνεία, άρθρο 296 παρ. 3.
- Η κατά τον ανωτέρω τρόπο εφαρμογή των κανόνων δικαίου που προεκτέθηκαν επιβεβαιώθηκε και από την επακολουθήσασα διάταξη του άρθρου 12 παρ. 1 του Ν 2601/1998, κατά την οποία, εφόσον δεν υπάρχει συμφωνία περί ανατοκισμού μεταξύ τράπεζας και δανειολήπτη, η τράπεζα δεν μπορεί να ανατοκίζει τους οφειλόμενους σε αυτήν τόκους, παρά μόνο κατά τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα. Σημειωτέον άλλωστε ότι η δυνατότητα ανατοκισμού που δόθηκε με τον νόμο αυτό κατά την κρατούσα θέση ενεργεί μόνο για το μέλλον και όχι αναδρομικά προκειμένου για ισχύουσες ή καταγγελλόμενες κατά την έναρξη ισχύος του νόμου συμβάσεις, οι οποίες δεν περιέχουν συμφωνία ανατοκισμού, βλ. αναλυτικά, Σ. Ψυχομάνη, Τραπεζικό Δίκαιο, 150, Π. Μάζη, Η νέα ρύθμιση για τον ανατοκισμό των οφειλόμενων στις τράπεζες τόκων (άρθρο 12 Ν
- 2601/1998), ΝοΒ 1999, 1530-1531, Γ. Σχινά, Η ρύθμιση του ανατοκισμού διαχρονικώς, ΝοΒ 2000, 1711, Σ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, 152, ΑΠ 1432/1998, ΕΛΔ 1999, 92, ΑΠ 435/1999, ΝοΒ 2000, 1120, ΑΠ 1119/2002, ΑΠ 252/2000, δημοσιευμένες στο dsanet, Εφαθ 4285/2000, ΝοΒ 2000, 1597, Εφαθ 3562/2001, αδημ., ΕφΠατρ 39/2000, ΕπισκΕΔ 2000, 763, ΕφΠατρ 1073/1998, ΔΕΕ 1999, 508, Εφθρ 143/2004, ΔΕΕ 2005, 689, ΠΠρΘεσ 28883/2003, Αρμ 2003, 1744. Με την ΑΠ 721/2005 το ζήτημα περί της αναδρομικότητας του άρθρου 12 του Ν 2601/1998 έχει παραπεμφθεί στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου προκειμένου να κριθεί οριστικά.
- Εγγενής περιορισμός της ανωτέρω νομολογίας είναι, ότι τα ποσά αυτά δεν έχουν δοθεί με βάση δικαστική απόφαση, η οποία και πλέον δεν μπορεί να ανατραπεί.
- Εφαθ 3365/2003, δημοσιευμένη στο dsanet, Εφθρ 143/2004, ΔΕΕ 2005, 689, ΕφΛαρ 53/2005, ΝοΒ 2005, 1128, ΜΠρΗρ 297/2004, δημοσιευμένη στο dsanet, Γ. Κασσιμάτη, Η απόφαση 40/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, ΝοΒ 1999, 720, Σ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, σ.141, Μ. Σταθόπουλο, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 671.
- ΑΠ 637/1997, ΔΕΕ 1998, 294, ΑΠ 1119/2000, ΑΠ 252/2000, ό.π., Εφαθ 4285/2000, ΝοΒ 2000, 1597, Εφαθ 304/2002, ΔΕΕ 2002, 1597, Εφαθ 3562/2001, δημοσιευμένη στο dsanet, Εφαθ 4272/2001, ΕΛΔ 2001, 1365, ΜΠρΑθ 5467/2002, δημοσιευμένη στο dsanet, ΜΠρΑθ 1680/2003, ΕΤρΑΕΧρΔ 2004, 695, ΜΠρΘεσ 3160/1995, Αρμ 1994, 277, ΠΠρΠατρ 335/1990, ΕΕΝ 1990, 533, ΠΠρΚαβ 74/1999, ΝοΒ 2000, 500, Γνωμοδότηση Π. Λαδά, Αρμ 1988, 133, Σπ. Ψυχομάνη, Περί ρυθμίσεως των προς τράπεζες οφειλών ξενοδοχειακών και άλλων επιχειρήσεων, ΔΕΕ 2003, 405.
- Γ. Σχινά, Η ρύθμιση του ανατοκισμού διαχρονικώς, ΝοΒ 48, 108, Σ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, 141, Μ. Σταθόπουλο, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 670, Σ. Ψυχομάνη, Τραπεζικό Δίκαιο, 2002, 154, Εφαθ 4551/1982 ΕΕμΔ 1983/1954, ΜΠρΗρ 297/2004, δημοσιευμένη στο dsanet.
- ΑΠ Ολ 40/1998, ό.π., Εφαθ 3365/2003, δημοσιευμένη στο dsanet, Εφθρ 143/2004, ΔΕΕ 2005, 689, ΕφΛαρ 53/2005, ΝοΒ 2005, 1128, ΜΠρΗρ 297/2004, δημοσιευμένη στο dsanet, Σ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, 141, Γ. Κασσιμάτη, ό.π., 721.
- ΑΠ Ολ 48/1998, 2/1995, ό.π. Πολύ περισσότερο είναι αποδοτέος ο πλουτισμός, όταν η επιβολή του παράνομου ανατοκισμού δεν ήταν σύμφωνη με το δίκαιο κατά το χρόνο επιβολής του και συνιστά εξουθενωτική επιβάρυνση αντιβαίνουσα στην καλή πίστη και τα χρηστά ήθη, Γ. Σχινά, Ρύθμιση παλαιών χρεών υπό του άρθρου 20 του Ν 2879/2000 και του άρθρου 42 του Ν 2912/2001, ΕΕμΔ 2001, 637.